

Klymanska L.
Lviv Polytechnic National University
Klimanska M., Haletska I.
Ivan Franko National University of Lviv

MILITARY EVERYDAY LIFE: UKRAINIAN DISCURSIVE PROJECTION 2022

Background: Understanding the socio-political situation in Ukraine under martial law as a result of the full-scale invasion of Russia requires an analysis of the transformation of people's lives in the conditions of new extreme realities. It is the analysis of everyday life and its transformation that is the key to unraveling the ability of a person to survive and preserve human dignity in extreme conditions of wars, revolutions, terror, famine and adapt to extremely difficult life circumstances.

Purpose: Definition and description of the positions of Ukrainians in the attitude to the war with Russia and the reflection of this attitude in the discourses of military everyday life.

Concept/Methods. The subject of analysis were 30 transcripts of semi-structured interviews, which were subjected to thematic analysis. Based on the categories identified in the thematic analysis, criteria were identified that differentiate the attitude of Ukrainians to the war, namely personalization/depersonalization, media practice of content consumption; evaluation of the so-called "we-relationship"; reflection on changes in the field of everyday life, the process of adaptation to changes, ideas about exemplary behavior.

Results and conclusion The analysis of the results made it possible to outline the problematic sphere of assessing the attitude of Ukrainians to a full-scale war with Russia and the reflection of this attitude in the discourse of military everyday life. Based on the criteria that differentiate this attitude, three typical positions in the attitude of Ukrainians to the war were singled out - the position of an outside observer, the position of an optimistic fatalist, and the position of a rational optimist.

Висновки: The typology of ideas and types of attitude of Ukrainians to the military reality needs to be checked and further clarified within the framework of a quantitative study to find out the quantitative indicators of the prevalence of the specified positions.

Ключові слова: Russia's war in Ukraine, military everyday life, qualitative research methods, military discourse, the position of an outside observer, the position of an optimistic fatalist, the position of a rational optimist

Розуміння соціально-політичної ситуації в Україні в умовах воєнного стану внаслідок повномасштабного вторгнення росії потребує аналізу трансформації життя людей в умовах нових екстремальних реалій. Саме аналіз повсякденного життя і його трансформації є ключем до розгадки здатності людини виживати і зберігати людську гідність в екстремальних умовах воєн, революцій, терору, голоду та пристосовуватися до надскладних життєвих обставин.

Аналіз повсякденності життя окремої людини в умовах воєнного стану у своїх типових проявах є ілюстрацією життя суспільства конкретної країни в конкретній історичній ситуації війни 2022.

Кожна війна має свою соціальну історію, страждання виникають та вирішуються в соціальному контексті, сформованому значеннями та розумінням подій, а відмінність досвіду війни полягає в цих значеннях. З соціологічної точки зору війна є крахом звичного соціального порядку, порушенням рутинних практик, заснованих на старій когнітивній основі. Відомі з фонових практик ходи та рішення перестають бути ефективними, стають безглуздими. Має пройти час, щоб викристалізувався новий соціальний порядок, який включає знання, «збагачені» війною. Когнітивні схеми, сценарії, фрейми мирного життя перестають пояснювати соціальну реальність граничної невизначеності. Повсякденність зазнає радикальних, дуже стрімких, іноді миттєвих трансформацій. Добре відомі правила перестають працювати, впевненість у їхній дієвості та релевантності переходить у невпевненість та дезорганізацію, знайомий світ одразу перетворюється на незнайомий. Такі різкі переходи дуже болючі для людей – звичний благополучний світ перетворюється на руїни. Такі переходи демонструють процес формування

нових фреймів розуміння і пояснення повсякденності. Зрозуміти повсякденність і її трансформації можливо на основі аналізу дискурсу повсякденності. Засвоєння світу відбувається у процесі занурення у реальний світ, через дискурсивні проєкції досвідом, роздумами, оцінками чи діями. Мова типізує переживання та досвід, визначає можливість безперервної об'єктивації досвіду і думок щодо різних аспектів реальності соціального оточення. Мова визначає необхідні способи розуміння та встановлює той порядок, у якому вони мають сенс і для членів суспільства та фільтрує діяльність свідомості на вході та виході. В дискурсивній проєкції повсякденності відображаються нові фрейми розуміння і пояснення повсякденності. Дискурс мирного життя для українців перетворюється у дискурс військової повсякденності. Аналіз дискурсу повсякденності дає змогу виявити процеси формулювання нових смислів.

Метою нашого дослідження є виявлення дискурсу воєнної повсякденності шляхом опису позицій українців у ставленні до війни з Росією.

Дослідження позицій українців у ставленні до війни з Росією і відображення цього ставлення у дискурсах воєнної повсякденності проводилось методом напівструктурованого інтерв'ю з відкритими запитаннями. Опитування було завершено 25 особами віком від 18 до 75 років (15 чоловіків та 10 жінок, мешканці різних міст та сіл України) у інтерв'ю, проведеному «віч-на-віч» або на платформі ZOOM. Для здійснення аналізу текстів напівструктурованих інтерв'ю використано тематичний аналіз як якісний метод аналізу даних.

На основі виявлених в тематичному аналізі категорій було визначено критерії, які диференціюють ставлення українців до війни: персоніфікація/деперсоніфікація, медіапрактика споживання контенту; оцінка «ми-відносин»; рефлексія щодо змін у сфері повсякденності, адаптації до змін, уявлень щодо нормативної поведінки в часи війни. Поєднання цих критеріїв дає три позиції у ставленні українців до війни. Опис позицій виводить на розуміння дискурсів воєнної повсякденності сучасних українців. В рамках цих тез описується лише один критерій - **персоніфікація/деперсоніфікація війни**. Первинна сутність персоніфікації – це властивість свідомості наділяти поняття, предмети, явища навколишнього світу людськими властивостями. В соціології принцип персоніфікації застосовується для пояснення соціальних моментів. У кожному випадку персоніфікації виокремлюється лідер, на якого покладається відповідальність за ці події, тобто він перетворюється на причину всіх подій, за які несе відповідальність. Відповідно деперсоніфікація не передбачає втілення тих чи інших соціальних явищ у конкретній персоні, лідері, це знеособлення, позбавлення того чи іншого явища права бути втіленням дій однієї людини, навіть видатної. У випадку нашого дослідження персоніфікація виглядає як приписування причин війни одній особі – президенту рф, натомість деперсоніфікація передбачає, що витoki війни набагато глибші, ніж просто амбіції політичного лідера, вони закорінені у історії відносин двох країн. Поєднання персоніфікації та деперсоніфікації у відповіді інформанта про причини війни свідчить про пояснення причин взаємодією історично-ментальних predisposицій та появою особи, яка прагне за допомогою «спецоперації» вирішити свої нарцисичні та політичні проблеми.

Позиція **стороннього спостерігача** передбачає, що людина дивиться на ситуацію зі сторони, оцінює безсторонньо, неохоче сама визнає себе частиною такої ситуації. Позиція такого стороннього спостерігача може виникати як наслідок різних причин: поважного віку – «Я страху ніякого не відчуваю, бо мені вже сімдесят п'ять» (1)^{1, 2}; перебування за кордоном (7); небажання визнавати себе всередині кризової ситуації (3 – інтерв'ю проводилось під час повітряної тривоги в укритті). Зазвичай, представники такої позиції мають деперсоніфіковане уявлення про війну та її детермінанти. Причини війни бачать у зовнішніх силах, персонально за початок війни ніхто не відповідає. Відповідальними за війну називають: абстрактну владу загалом – «свідомо чи несвідомо влада давала сигнали Росії, що нас можна привласнити» (3), або абстрактний політичний режим «...це трапилось через деструктивний режим в сусідній країні...через намагання привласнити нашу історію, історію нашого народу» (16), або абстрактно «країну» - «Вторгнення інакшої країни в нашу країну, ...наше теперішнє керівництво не пішло на поступки перед росією, такі як були перед тим» (7), або уникають називати конкретно суб'єкта, який фактично почав цю війну,

¹ Номер інформанта в архівах авторів 1.

² Тут і далі цитати подаються мовою інформанта.

користуватися стереотипними назвами соціальних типів – «москаль», або зневажливо «ліліпут» (11). Деперсоналізація виявляється у використанні займенників «ми», «вони», словосполучень «ті люди», «люди у великій кількості», дієслів у пасивному стані «не було вигнано», що віддаляє інформанта від подій і процесів, які він описує.

Оптимістичний фаталізм як позиція з'являється внаслідок унікальності тієї ситуації, в яку потрапила Україна нині. Ця ситуація, яка парадоксальним чином поєднує минуле (бажання відштовхнути від себе колоніальну залежність від Росії) і майбутнє (безумовна віра перемогу), створює дискурс оптимістичного фаталізму. Настанову «Завтрашній день не обіцяний нікому» українці сприймають як мантру повсякденності і втілюють як буденну практику сьогодення. І це власне відображення фаталізму цієї позиції. Відсутність вагань щодо майбутнього зумовлює другу частину цієї позиції – оптимізм. Фаталіст вірить у невідворотність подій та неминучість долі. Він займає позицію «так мало бути» або у зміненій формі «це вже сталося» та вважає, що може мати лише незначний вплив на те, що відбувається. Щодо сутності самої війни представники цієї позиції дотримуються такого собі «історичного об'єктивізму» з домішками персоніфікації. Фаталіст думає, що навколо все вирішено наперед, а події, які аналізуються, не є випадковістю. З одного боку, війна – це наслідок історичних зазіхань Росії, імперіалістичного характеру цієї держави – «Росія все одно продовжує бути ... імперією... Це антиколоніальна війна. Ця імперія намагається завоювати назад свою колонію» (5), «Ну це мало рано чи пізно трапитись тому, що росія хоче загарбати наші землі» (12), це продовження столітньої агресії «...російська агресія проти України, яка насправді... можна було б назвати такою столітньою, якщо не кількості столітньою антиколоніальною війною з нашого боку, а це лише таке маленьке, точніше велике продовження, і я сподіваюсь, що вже закінчення цієї історії» (5). Серед причин такої колоніальної агресії згадують «міт Києва» - «Київ в їхній історії, як міст величезний, і вони без нього не можуть. Вони без нас не мають свого вікна в Європу...» (5), асиміляційні процеси українського населення на Сході України, які прискорились за часів ще Катерини II, яка «...дуже посприяла цьому» (8). Ця ситуація поза контролем окремої людини «Те, що відбувається, відбувається десь вище за мене... Війна – це такий фактор, який не є по бажанню, воно просто приходить – і ми маємо так і протистояти» (2). А з іншого боку, артикулюється розуміння персональної відповідальності за те, що сталося – «...Ніхто не знає, що там відбувається, крім людей, які реально грають шахмати» (2), це «трапилось тому що протягом декількох десятиліть перші амбіції Росії і окремо Путіна ніхто не вкорочував... він як наче хворіє тією хворобою величності Радянського Союзу...» (4), «один очільник терористичної держави вирішив, що має право на наші території і може просто їх забрати і заграбастати нашу країну. Переоцінив себе...» (22).

Для **раціонального оптиміста** війна – персоніфікована подія, вибір, який зроблено окремою людиною в умовах визначених історично обставин. Війну, яку розпочала РФ на території України, не можна вважати неминучою. Війна – це однозначне зло – «нічим війну не можна виправдати. Війна – не вихід!» (6), «війна – це абсолютно негуманний акт, ...таку жорстокість виправдати неможливо» (17). А у розвинутому цивілізованому суспільстві «існує достатня кількість рычагів впливу, санкційних методів, які можуть вирішити основні конфлікти... без застосування зброї» (24), «Ми живемо в двадцять першому столітті, треба навчитися балакати, треба навчитися домовлятися!» (14). Війна – це вибір, і кожна сторона його зробила «...це як з будь-якою історією: ми можемо робити якісь вибори, можемо починати, можемо не починати. У них був вибір не починати цієї війни. В нас був вибір один: або піддатися на їхню жорстокість, або дати їм відсіч, захистити себе, що зробить будь-яка людина, яка дбає про себе, чи будь-яка нація, яка дбає про себе. Єдине, що тут можна виправдати, я буду виправдовувати тих, хто захищається – це правильні кроки, це здорове рішення дорослих людей, які піклуються про себе, про своїх дітей. Це потурбуватися про себе, захистити себе, відбити цей наступ нападника» (17). Відмінність бачення характеру та причини війни представників цієї позиції від двох попередніх полягає в тому, що війну розглядають як подію, до якої в різній мірі, але долучились обидві сторони: зі сторони росіян – це імперські амбіції, імперська політика, з боку українців – «я не виключаю той фактор, що ми також винні в тому, що дозволяли пригнічувати

себе і якимось поступалися нашими національними інтересами, стосовно мови, культури» (6), «...нам дуже сильно не вистачало національної свідомості» (13) і готовності до повномасштабного вторгнення з боку РФ - «ніхто взагалі не очікував, що вони на нас нападуть повномасштабно...» (13), «...думаю, багато людей до кінця не вірили, що така війна можлива в двадцять першому столітті. ...що є люди, які готові розпочати такі жахливі події» (18).

Виявлені позиції та притаманні їм дискурси повсякденності відрізняються між собою вираженістю персоніфікації причин війни, потребами у різноплановості інформації та ступенем критичності оцінки її правдивості, співвідношенням зовнішнього та особистого фокусування на змінах у житті, а також співвідношенням проактивної та унікальної поведінки. Спільним для усіх позицій та дискурсів є достатньо виражена схильність дистанціювання якщо не від воєнного сьогодення, то у напрямку зменшення інтенсивності переживань. Мирна повсякденність цивільних українців зазнала радикальних змін внаслідок перетворення її на повсякденність воєнну в умовах розпочатої росією брутальної війни. Такі болючі руйнування як дірявлення звичної повсякденності та сформовані проблематичні анклавні, з одного боку, перешкоджають формування нових патернів повсякденності, а з іншого – захищають від надмірної травматизації.

Список використаних джерел

Транскрипти 25 проведених інтерв'ю. Архів авторів

References

Transcripts of 25 conducted interviews. Archive of authors

Климанська Л.

Національний університет «Львівська політехніка»

Кліманська М., Галецька І.

Львівський національний університет ім.І.Франка

ВОЄННА ПОВСЯКДЕННІСТЬ: УКРАЇНСЬКА ДИСКУРСИВНА ПРОЄКЦІЯ 2022

Larysa Klymanska – Doctor of Political Science, Professor, Department of Sociology and Social Work, Larysa_kl@ukr.net

Maryna Klimanska – PhD in Psychology, associate professor, Department of Psychology, marina.klimanska@gmail.com

Inna Haletska – PhD in Psychology, associate professor, Department of Psychology, innahaletska@gmail.com

Kosowski P.

Scientific supervisor: **Kotowski B.**, PhD in humanities

Jan Kochanowski University of Kielce

VOLUNTARY BLOOD DONATION IN POLAND – ABOUT THE NEED FOR SOCIAL RESEARCH ON BARRIERS AND DISADVANTAGES

Background: Statistics on the number of blood donors and blood donations in Poland have been decreasing every year for the last decade. This state of affairs raises the need for the social sciences to engage in research into the barriers to attracting new donors and retaining ongoing donors.

Purpose: The objective of this article is to outline the two main barriers to attracting new blood donors and retaining existing ones. The second aim is also to highlight the fact that no research in the domain of social sciences has so far been undertaken in Poland to reverse the declining trend in the number of donors and donations.